

1538 metais buvo išleista už Stanislovo Goštauto. 1542 metais jau liko našlė ir kartu su motina iš Gėraninių persikėlė į renesansinę Radvilų pilį Vilniuje (ši pilis stovėjo toje vietoje, kur buvo Vrublevskių rūmai, dabar – Lietuvos Mokslų Akademija).

Vilnius tuo metu buvo puošni Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos sostinė, savo grožiu ir gyvumu pralenkianti Krokuvą. Didikai čia turėjo savo rūmus, vyko suvažiavimai, pokyliai, pasilinksminimai. Radvilų kaimynystėje gyveno Didysis Lietuvos kunigaikštis Žygimantas Augustas, irgi jaunas našlys, pirmajai žmonai, Elzbietai Habsburgaitei, pasimirus. Barboros grožis, jos išraiškos kupinos akys, kažkoks nenusakomas žavėjys, bematant patraukė valdovo dėmesį. Įsiliepsnojo karšta abipusė meilė. Barboros brolis Mikalojus Rudasis ir pusbrolis Mikalojus Juodasis stengėsi savo seserį su Žygimantu Augustu suartinti, bet ir rūpinosi jos geru vardu, nes dėl dažnų jaunųjų susitikimų mieste jau buvo kilusios piktos kalbos. Giminaičiai prašė Žygimantą Augustą pas Barborą nesilankyti. Tačiau vėl jį užtiko su ja ir dėl to jam prieštavo.

– O ką jūs žinote, gal šis mano atsilankymas atneš jums garbės! – Išdidžiai kunigaikštis atsakė.

– Duok Dieve! – sušuko Radvilos, atidarė gretimo kambario duris, atėjo kunigas, Barboros motina ir Žemaičių seniūnas Kęsgaila. Jų akivaizdoje įvyko slapto jungtuvės. Tai buvo 1547 m.

Taip aprašė amžininkai.

Žygimanto tėvas, Žygimantas Senasis, ypač jo motina, karalienė Bona, griežtai priešinosi vedyboms su pavaldine, lenkai jokių būdu nenorėjo Radvilų, lietuvių, iškilimo. Bet netrukus karalius tėvas mirė ir Žygimantas Augustas stojo į atkaklią kovą dėl Barboros pripažinimo. Barbora rašydavo gaudžius laiškus savo vyrui iš Dubingių:

“Siunčiu Jūsų Didybei, mano maloningam ponui, šitą žieduką ir kartu laikrodžio figūrą, kad teiktumės savo poelgius su saule derinti ir, duok Dieve, į rytus, į Lietuvą, Jūsų Didybe, paskubėtum. Nuolankiai prašau, kad Jūsų Didybė, žiūrėdamas į tas 12 valandų, nors vieną sau teiktumeis pasirinkti, kada aš galėčiau būti Karališkos Didybės atminty palaikyta”.

Barborą vargino intrigos, įvairūs gandai, apie Bonos siunčiamas burtininkes, kerėtojas, kad ją nunuodytų. Kartą ties jos galva krito senos pilies plytos, Barbora parpuolė asloje... Netrukus jai gimė negyvas kūdikis, laukiamas sosto įpėdinis.

Bet Žygimantas kovą su lenkais laimėjo. 1550 metais Barbora buvo vainikuota Krokuvoje. Jaunoji pora

galėjo būti laiminga, Radvilų puikybė patenkinta, jie dar labiau iškilo. Tačiau neteko ilgai džiaugtis. Barbora, kuri jau seniau negalavo, sunkiai susirgo. Lyg nujausdama artėjančią mirtį, po vainikavimo iškilnių tarė:

– Dangaus Viešpats šaukia mane prie kitos karūnos. Norėčiau prašyti jį, kad mano perlą pakeistų dangiškąja palme, o mano mylimam vyrui sušvelnintų po mano mirties skausmą.

1551 m. gegužės 8 dieną per pietus Barbora mirė, kaip pasakojama, Žygimanto Augusto glėbyje. Prieš mirtį ji prašė, kad nelaidotų jos Lenkijoje, kur ji tiek skausmo patyrė, bet nuvežtų į mylimą Lietuvą. Prašė taip pat, kad vyras vestų kitą ir nepaliktų be sosto įpėdinio.

Gegužės pabaigoje Barboros kūnas, aprengtas juodo atloso drabužiais ir papuoštas brangenybėmis, buvo išlydėtas iš Krokuvos. Paskui karstą (dėl karstos vasaros laiko apipiltą kalkėmis), kurį traukė puikūs bėriai, pėsčias arba raitas sekė Žygimantas Augustas. Tik per šv. Joną gedulingasis konduktas pasiekė Vilnių. Barbora buvo palaidota Vilniaus katedros požemy greta Elzbietos Habsburgaitės. Judviejų, kartu ir Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Aleksandro, palaikai, buvo atrasti 1931 metais.

Barbora Radvilaitė priklauso prie labai nevienodai vertinamų asmenų. Dėl nepaprasto grožio, didžios meilės ir tragiško likimo buvo ilgai idealizuojama ir iki šiol nenustoja traukusi rašytojų dėmesio. Betgi šių dienų lenkų istorikai neigiamai vertina jos vaidmenį. Gal geriausiai ją apibūdino pats Žygimantas Augustas: politiškai nepasireikšusi, vien šeimos įrankis, “ji niekam blogo nepadarė, o daug kam padėjo”.

Iš XV ir XVI amžių yra išlikę daugiau moterų portretų, kaip Kazimiero Jogailaičio žmonos, Elzbietos Habsburgaitės, ir jų dukterų, taip pat karalienės Bonos, Žygimanto Senojo dukters Onos Batorienės. Jie yra reprodukuoti mūsų spaudoje, todėl čia nepaduodami. Be to Kazimiero Jogailaičio dukterys, išteklėjusios, negyveno Lietuvoje. Bet taip reti Radvilaičių ir Radvilienių portretai yra pagrindinė medžiaga, kuria turėtų naudotis mūsų menininkai, piešdami tos epochos paveikslus, režisieriai, statydami XV–XVI šimtmečių įvykius vaizduojančias pjeses. Reikia manyti, kad tų didikų drabužiai nebuvo gaminti Lietuvoje, bet kur nors Vienoje, ar kituose Vakarų Europos miestuose, nes jie yra būdingi bendrai to laiko aprangai. Juose neturėtume ieškoti lietuvių liaudies meno elementų. Betgi tos damos gyveno Lietuvoje, tuos jų parėdus žmonės matė, gal jais sekė.

Ona Radvilienė, Jono Barzdylos žmona; Ona Radvilaitė, Jono Barzdylos duktė; Elzbieta Kotryna, m. 1565, Jono Barzdylos duktė; Petronelė Radvilaitė, 1526–1564, Jono Barzdylos duktė; Ona Bonerytė Radvilienė, Stanislovo Radvilos žmona.

NARKOTIKŲ VARTOJIMAS PLINTA

O. GUSTAINIENĖ

Narkotikų vartojimas plinta nepaprastai sparčiai. Jeigu anksčiau narkotikai buvo vartojami beveik išimtinai jaunuolių augančių pakrikusiose šeimose didmiesčių varguomenės rajonuose, tai šiandien, tiek stipriųjų narkotikų, tiek psichiką keičiančių narkotinių vaistų — halucinogenų vartojimas yra paplitęs studentų, gimnazistų tarpe, jau braunasi į pradžios mokyklas ir taip pat randa pasekėjų suaugusiųjų tarpe. Iš didmiesčių narkotikų platintojai keliauja į mažesnius miestus ir visur randa pakankamai pirkėjų, kurie greit tampa nuolatiniais klientais. Kartą pardavėjui padarius pradžia, vartotojų skaičius didėja, nes įtraukiami draugai, bei draugų draugai ir pažįstami.

Dažniausiai narkotikų griebiasi jaunuoliai iš parusių šeimų, ten kur nėra sugyvenimo, kur nėra drausmės nei autoriteto. Taip pat iš turtingų šeimų, kur visa kuo pertekęs jaunuolis nuolatinėmis įprastomis pramogomis pradeda bodeltis.

Tačiau pasitaiko vis dažniau jaunuolių iš padorių, rimtų, be priekaištų šeimų. Čia svarbiu faktoriumi yra mada. Narkotinius vaistus vartoti dabar yra mada. Jeigu vienas pradėjo vartoti, tai kaip jo draugas neprisidės. Juk tai būtų nedraugiška, negražu. Lygiai kaip mūsų suaugusiųjų tarpe skaitoma nedraugiška neišgerti svečiuose pasiūlyto stikliuko. Ta pati psichologija. Be to jaunuolis yra ir judresnis, skaudžiai išgyvena draugų priekaištus bei panieką. Taigi, jeigu draugai jį apšaukia bailiu, nedraugišku, pagraso nebendrauti, išmesti iš savo tarpo, tai nedaug atsirančia pajėgiančių atsisakyti, siūlomų narkotikų. Žinoma, vieną kartą pamėginus nieko baisaus neatsitinka. Mėginama dažniau.

Didžioji tragedija įvyksta, kai prie narkotikų priprantama ir juos vartojama labai dažnai, daugelyje atvejų — kasdien.

Pravesti gimnazistų bei studentų apklausinėjamai Toronte parodė, kad 80 procentų jaunuolių yra mėginę marijuaną. Koks procentas iš šių jaunuolių tapo nuolatiniais marijuanos vartotojais ir koks procentas pradėjo vartoti stipriuosius narkotikus, tikslių žinių nėra.

Yra žinoma, kad lengviau ir greičiau prie narkotikų pripranta individai su silnu charakteriu ir tie, kurie yra blogai psichiniai išbalansuoti: labai stiprių emoci-

jų, neurotikai, paranoikai, linkę į depresiją ir su palinkimais į psichines ligas. Be to, individai turi menkavertiškumo kompleksą, nesocialūs, sunkiai sugyvenami, labai pasyvūs, sunkiai pakelia didesnę įtampą ir tie, kurie jaučia vidinio saugumo trūkumą.

Šiaurės Afrikos valstybėse bei artimuosiuose rytuose, kur hašišas yra universaliai naudojamas, yra posakis: "tu esi narkotikas prieš pradėdamas juos naudoti". Ten beveik visi vyrai rūko hašišą. Tačiau tvirto charakterio, stabilus individas apsiriboja mažu hašišo kiekiu surūkydamas jį šeštadienio vakarą ar sekmadienio popietę. Gi silpno charakterio ar jaunuolis ar suaugęs vyras pradžioje rūkys savaitgaliais, o laikui bėgant rūkys vis dažniau ir dažniau, kol taps kasdieniniu hašišo vartotoju. Toks asmuo dažnai perdaug prisirūkęs nepajėgia sekančią dieną į darbą nueiti. Praleistų darbo dienų skaičius dėl perdidelio hašišo naudojimo tuose kraštuose yra be galo didelis. Be to, toki darbininkai nėra nei pažangūs nei produktyvūs. Priešingai jie yra be energijos, be iniciatyvos.

Psichiką keičiančių vaistų — halucinogenų yra gana daug. Jie skiriasi vienas nuo kito savo veikimu, savo kenksmingumu. Tačiau jie visi turi vieną bendrą savybę: sukelia tam tikrą malonų, labai specifinį jausmą. Angliškai šis specifinis veikimas išreiškiamas "get high" terminu.

Iš halucinologų grupės plačiausiai yra vartojami sekantys: LSD (lysergic acid diethylamide), methedrinas, marijuana ir hašišas.

Kita grupė yra taip vadinami stiprieji narkotikai. Tai morfijus, opijumas, heroinas, demerolis, cocainas ir barbituratai.

Stipriųjų narkotikų veikimas ir jų baisios pasekmės yra žinomos nuo senų laikų. Kartą prie šių narkotikų pripratus beveik neįmanoma liautis juos vartojus. Daugelis pripratusių mėgina atsikratyti, bet mažai kam pasiseka. Statistikos rodo, kad iš mėginančių pagyti tik 10-čiai procentų pavyksta. Gi 90 procentų anksčiau ar vėliau grįžta prie šio šurpauš įpročio.

Šiaurės Amerikoje plačiausiai iš šios grupės yra vartojamas heroinas. Jis perkamas miltelių pavidale, ištirpinamas verdančiame vandenyje, paprastai šaukšte vandens kaitinant ant spiritinės lempelės ar žvakės,

Pastaba. Plačiau apie kaikuriuos šiame straipsny minėtus asmenis galima lietuviškai rasti A. Šapokos "Lietuvos istorijoje", V. Daugirdaitės-Sruogienės "Lietuvos istorijoje — Lietuva amžių sukūryje", taip pat Lietuvos Enciklopedijoje. Mūsų grožinėje literatūroje Slucko kunigaikštystė Sofija Radvilienė yra atvaizduota Balio Sruogos muzikinėje pjesėje "Radvila Perkūnas", o Barbora Radvilaitė — to paties autoriaus nebaigtoje dramoje "Barbora Radvilaitė"; neseniai Lietuvoje yra pasirodžiusi J. Grušo drama "Barbora Radvilaitė".

Čia panaudoti Radvilaičių ir Radvilienų portretai yra paimti iš p. Daumanto Čibo pagamintų ir maloniai man pp. Alenos ir Dr. M. Devenio paskolintų skaidrių.

Čia panaudotų Radvilų moterų portretus p. D. Čibas yra perfotografavęs iš veikalo sekančia ilga antrašte: "Icones familiae ducalis Radviliana ex originalis in gazophylacio ordinationis ab antiquo servatis picturis desumptae. Suscriptionibus historico — genealogicis ex documentis authenticis compendiose illustratae. Ab anno virginei partus 1346 ad annum 1753 deductae. Nesvisii. — In Typographia privilegiata ducali Radviliana collegii Societatis Jesu. Denuo veteribus tabulis aeneis expressae cura J. Iversenii Petropoli a. MDCCCLXXV.

(Harvardo College biblioteka).

*) Simon Konarski, "Admorial de la noblesse Polonaise titree", Paris, 1958, psl. 96, išnaša.